

NOTARO KAIP MEDIATORIAUS VAIDMUO PAVELDĖJIMO TEISINIUOSE SANTYKIUOSE

Gerda Štaraitė-Barsulienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės politikos fakultetas
Mediacijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5)2714 608
Elektroninis paštas ger_staraitė@yahoo.de

*Pateikta 2012 m. rugsėjo 14 d.
Parengta spausdinti 2012 m. lapkričio 15 d.*

Anotacija

Dabartinėje visuomenėje paveldėjimo teisė, kurioje dominuoja privačios nuosavybės teisė ir ūkinės veiklos laisvė, leidžianti sukaupti didelės vertės turtinius kompleksus ir perduoti juos iš kartos į kartą, tampa vis aktualesnė, o ginčai dėl palikimo vis dažnesni. Atsižvelgdama į tai autorė šiuo tyrimu toliau analizuoja pirmojo straipsnio problemas, atskleidžia mediacijos procedūros taikymo galimybes sprendžiant ginčus dėl palikimo: mediacijos taikymą išankstiniame paveldėjimo planavime ir mediacijos taikymą sprendžiant ginčus dėl palikimo, kylančius po palikėjo mirties.

Straipsnyje taip pat analizuojama praktinė ginčo dėl palikimo situacija. Sprendžiant ginčą vykdant mediacijos procedūrą nagrinėjama ne tik mediacijos taikymo paveldėjimo ginčiuose aplinka, bet ir notaro, advokato ir teisėjo kaip galimų mediatorių veikla. Akcentuojama, kad notaro veikla pasižymi ne tik dokumentų tvirtinimu, paveldėjimo teisinių santykių atveju – tik teisių į palikimą įforminimu, t. y. paveldėjimo teisės liudijimo išdavimu, bet ir įpėdinių konsultavimu siekiant išvengti ginčų tarp įpėdinių perkėlimo į teismus. Be notarų, paveldėjimo teisės klausimais teisinės paslaugas teikia ir advokatai. Jie teikia teisės konsultacijas dėl testamentų sudarymo, palikimo priėmimo bei tvarko kitus savo klientų paveldėjimo reikalus, o sprendami ginčus tarp įpėdinių gali veikti ir kaip media-

toriai. Įpėdiniams nesutarus dėl paveldėto turto, o notarams ir advokatams nepavykus šalims padėti išspręsti ginčą randant kompromisą, šalių ginčus sprendžia teismas.

Akivaizdu, kad tiek notarai, tiek advokatai, tiek teismai turi įgaliojimų paveldėjimo teisiniuose santykiuose. Tačiau notaras, advokatas ar teisėjas pagal savo profesinę prigimtį tinkamiausias spręsti ginčus dėl palikimo vykdant mediaciją?

Analizuojant straipsnyje pateiktą praktinę ginčo dėl palikimo sprendimo situaciją siekiama surasti teoriškai ir schematiškai pagrįstą atsakymą į iškeltą klausimą.

Reikšminiai žodžiai: mediacija, mediatorius, notaras, paveldėjimo teisiniai santykiai, ginčai dėl palikimo.

Įvadas

Temos aktualumas. Daugumoje Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybių įstatymų leidėjai nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtino galimybę taikyti alternatyvius ginčų sprendimo būdus bei kaip vieną iš jų – mediaciją. Tokios procedūros taikymo galimybė yra numatyta notaro profesijai (Vokietijoje, Belgijoje, Nyderlanduose, Austrijoje) (*Antwort der CNUE auf das Grünbuch über alternative Verfahren zur Streitbeilegung im Zivil- und Handelsrecht KOM (2002)*). Net vienoje iš naujausių ES notariatų tarybos 2011 metų teikiamų nuomonių Europos Komisijai dėl konsultacijos, susijusios su alternatyvių ginčų sprendimo būdų naudojimu, sprendžiant ginčus, kylančius iš komercinių sandorių (*Draft CNUE response to the European Commission's consultation on the use of Alternative Dispute Resolution as a means to resolve disputes related to commercial transactions and practices in the European Union*), išryškinamas notariato vaidmuo minėtoje srityje, pateikiant ES valstybių narių patirtį dėl notarų vykdomos mediacijos. Autorė, atlikusi pirmąjį tyrimą „Mediacijos taikymo galimybės notaro veikloje“, taip pat konstatavo, kad teisinės prielaidos notarui vykdyti mediaciją yra pakankamos ir skatinančios, išskyrė notaro vykdomos mediacijos rūšis – sutartinę mediaciją ir konflikto mediaciją, bei epizodiškai atskleidė notaro vykdomos mediacijos taikymo sritis: ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių, ginčai tarp kaimynų dėl žemės sklypų, ginčai dėl paveldėjimo teisinių santykių ir t. t., akcentuodama, kad dažną notarinių veiksmų lydį šalių skirtingų pozicijų suartinimas, tokiu būdu notaro veiksmai tarsi tampa mediacijos procedūros vykdymo dalimi.

Tešiant pirmojo straipsnio problematiką bei akcentuojant, kad dabartinėje visuomenėje paveldėjimo teisė, kurioje dominuoja privačios nuosavybės teisė ir ūkinės veiklos laisvė, leidžianti sukaupti didelės vertės turtinius kompleksus ir perduoti juos iš kartos į kartą, tampa vis aktualesnė (Dambrauskaitė, 2008), o ginčai dėl palikimo vis dažnesni, šiuo tyrimu atskleidžiamos mediacijos procedūros taikymo galimybės paveldėjimo teisiniuose santykiuose bei, analizuojant praktinę ginčo dėl palikimo situaciją, siekiama patvirtinti, kad notarai yra vieni iš teisinių profesijų atstovų, lyginant su advokatais ir teisėjais, tinkamiausių spręsti paveldėjimo ginčus vykdant mediaciją.

Atsižvelgiant į tai šio tyrimo objektu pasirinktas notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose. Dėl ribotos pasirinkto tyrimo apimties šia-

me straipsnyje nebus analizuojamos kitos ginčų rūšys, kuriuos sprendžiant notaras gali veikti kaip mediatorius.

Tyrimo uždaviniai. Užsibrėžtam mokslinio tyrimo tikslui pasiekti yra keliami šie uždaviniai: (1) atskleisti mediacijos taikymo galimybes bei ypatumus paveldėjimo teisiniuose santykiuose, (2) atskleisti notaro, advokato ir teisėjo kaip galimų mediatorių veiklą sprendžiant paveldėjimo ginčus.

Mokslinio tyrimo tikslui pasiekti taikyti šie mokslinio tyrimo metodai: loginės analizės, sisteminės analizės, lyginamasis, apibendrinimo. Loginės analizės metodas pasiūlytas aiškinant ir analizuojant teorinius ir praktinius paveldėjimo ginčų sprendimo vykdant mediaciją ir dalyvaujant notarui, advokatui ar teisėjui kaip nešališkam trečiajam asmeniui (mediatoriui) aspektus bei darant pagrįstas ir motyvuotas išvadas. Sisteminės analizės metodas taikytas analizuojant praktinę ginčo dėl palikimo sprendimo situaciją. Lyginamuoju metodu siekta atskleisti notaro, advokato ir teisėjo kaip galimų mediatorių veiklą. Apibendrinimo metodas pasitelktas darant apibendrinimus ir išvadas.

1. Mediacijos taikymas paveldėjimo teisiniuose santykiuose

Kiekvienas žmogus yra daugelio civilinių teisinių santykių dalyvis. Žmogui mirus, lieka jo teisės ir pareigos ir tik nedaugelis iš jų baigiasi, o būtent tos, kurios glaudžiai susijusios su mirusiojo asmeniu. Daugelis teisių ir pareigų, beveik visos turtinės teisės išlieka. Lieka mirusiojo nuosavybė – žemė, pastatai, vertybiniai popieriai, intelektinė nuosavybė, bankų indėliai, reikalavimai mirusiojo skolininkams ir kreditorių reikalavimai mirusiam, teisės ir pareigos pagal mirusiojo sudarytas sutartis (Vileita, 2011). Visas šis turtas, vadinamas palikimu, savininkui mirus paveldėjimo teise pereina kitiems asmenims.

Tačiau nūdienos visuomenė vengia diskutuoti mirties tema ir tai suponuoja baimę kalbėti ir nustatyti tai, kas bus „po manęs“, tai yra fiziniam asmeniui mirus (Haft, Schlieffen, 2009). Paveldėjimo teisinių santykių nesureguliuavimas, tai yra testamento nesudarymas, neuztikrina, kad fiziniam asmeniui mirus jo užgyventas turtas, jo turtinės teisės pereitų tiems asmenims, kuriuos palikėjas norėtų matyti savo turto įpėdiniais. Todėl natūraliai, nesant testamento, tarp įpėdinių kyla paveldėjimo ginčai. Ginčų sunku išvengti net ir sudarius testamentą, kuriame aiškiai yra nurodyti įpėdiniai: atsitinka, kad vienas iš įpėdinių arba testamente nepaminėtas įpėdinis gali pasijausti „nuskriaustas“ ir todėl gali kilti ginčas.

Akivaizdu, kad kai kalbama apie nuosavybės paveldėjimą, dauguma žmonių praranda galimybę blaiviai mąstyti ir protingai veikti. Be finansinių klausimų, dėmesio centre atsiranda santykiai tarp giminaičių. Tad dažnai dėl etinių aspektų paveldėtojai atsisako galimybės sprendžiant ginčą naudotis teisiniu procesu (Štaraitė-Barsulienė, 2012). Tačiau jeigu ginčas teisme yra tarp šalių, kurios abi priklauso vienai visuomenės grupei (pavyzdžiui, šeimai, yra giminės ar kaimynai) ir net ginčą išsprendus teisme vis tiek abiem pusėms reikės toliau bendrauti, tikrai yra didesnė tikimybė, jog šalys bandys taikiai susitarti ir pasiekti socialinę taiką. Be to, tartis gali pastūmėti ir kitų tos visuomenės grupės narių įtaka ir spaudimas. Juk ginčas tokiose bylose veikia atmosferą visoje grupėje, ne tik tarp konkrečių dviejų ginčo šalių teisme (Vėbraitė, 2009).

Mediacijos taikymas išankstiniame paveldėjimo planavime. Dažnai įtampa tarp giminaičių priveda prie ginčo eskalacijos (Шлиффен, Вегманн, 2005), o ilgas ir brangus ginčų dėl palikimo nagrinėjimas teisme sunkina efektyvų tokių ginčų sprendimą ir yra pasekmė to, kad laiku, t. y. iki palikėjo mirties, nebuvo sureguliuoti paveldėjimo teisiniai santykiai. Nors, anot profesoriaus A. Vileitos, iki fizinio asmens mirties momento ar jo paskelbimo mirusiu nėra nei palikėjo, nei įpėdinių, nei paveldimo turto. Nėra net laukiamo palikimo ir fizinio asmens sudaryti testamentai iki testatoriaus mirties neturi jokios teisinės galios ir tik testatoriui mirus testatoriaus testamente išreikšta valia įgyja teisinę galią bei atsiranda paveldėjimo teisės reglamentuojami santykiai (Vileita, 2011). Savaiame suprantama, kad *de facto* testatorius sudarant testamentą jau iš anksto nusprendžia dėl jam priklausančio turto likimo po jo mirties: tai yra tariamasi dėl palikimo dalyvaujant testatoriui, galimiems įpėdiniams bei mediatoriui. Šiuo atveju mediacija pasireiškia kaip ginčų prevencijos priemonė – ginčas nėra kilęs, tačiau egzistuoja potenciali ginčo kilimo rizika. Šiuo atveju mediacija gali būti naudinga sudarant įvairias sutartis.

Taigi toks išankstinis palikimo planavimas siekiant sureguliuoti pasekmes, atsirastančias po palikėjo mirties, gali būti įgyvendintas palikėjo vienašaliu sandoriu, t. y. testamentu. Palikėjas turi teisę sudaryti testamentą ir paskirti savo turto įpėdinį (įpėdinius). Tokias galimybes jam suteikia testamento sudarymo sąlygos – sudaromas asmens laisva valia ir be prievartos (Lietuvos Respublikos (toliau – LR) civilinis kodeksas, 2000).

Ginčų dėl palikimo ir jų pasekmių galima būtų išvengti, jeigu tarp visų suinteresuotų asmenų būtų pasiektas sutarimas dėl įpėdinio (įpėdinių), tai yra nusprendžiant, kad juo bus vienas ar keli šeimos nariai, taip pat apsisprendžiant, kaip dalyvaus paveldėjime šeimos nariai, kurie netaps įpėdiniais. Todėl planuojant palikimą ir siekiant taikaus sutarimo tarp šalių – testatoriaus, galimų įpėdinių ir kitų šeimos narių, dažnai vykdoma mediacija (Шлиффен, Вегманн, 2005). Tokiu būdu derinant testatoriaus ir galimų įpėdinių interesus sudarant testamentą siekiama sumažinti ginčo kilimo galimybę ateityje.

Viena iš klasikinės mediacijos taikymo sričių yra *mediacijos taikymas sprendžiant ginčus, kylančius po palikėjo mirties* tarp kelių įpėdinių, tarp įpėdinių ir kitų šeimos narių (Шлиффен, Вегманн, 2005). Pagrindinės tokių ginčų kilimo priežastys, analogiškai kylančios ir vykdant mediaciją išankstiniame paveldėjimo planavime, – retrospektyvūs šeimyniniai nesutarimai, bei palikėjo nesudarytas testamentas. Atsižvelgiant į tai darytina prielaida, jog mediacijos taikymas išankstiniame palikimo planavime galėtų bent iš dalies sumažinti ginčų dėl palikimo kilimo galimybę.

Tačiau, savaiame suprantama, testamento sudarymas visų galimų ginčų dėl palikimo neišsprendžia. Jeigu testamente paminėti ne visi šeimos nariai, tai įpėdinis pajaučia emocinį kitų šeimos narių nepasitenkinimą, jų ravydą (Шлиффен, Вегманн, 2005). Tai gali paskatinti ginčų dėl privalomos palikimo dalies, į kurią turi teisę palikėjo vaikai (įvaikiai), sutuoktinis, tėvai (įtėviai), kuriems palikėjo mirties dieną yra reikalingas išlaikymas, tačiau jie nepaminėti testamente, atsiradimą. Todėl ginčai dėl privalomosios palikimo dalies dažniausiai kyla po palikėjo mirties ir juos sprendžiant taip pat taikytina mediacija (praktinė mediacijos taikymo sprendžiant ginčus po palikėjo mirties situacijos analizė pateikta antroje straipsnio dalyje).

Apibendrinat galima teigti, kad kilę ginčai dėl palikimo yra išbandymas įpėdiniams ir šeimai. Todėl vertinant mediacijos kaip alternatyvaus ginčo sprendimo pro-

cedūros neformalumą ir orientavimąsi į ginčo šalių interesus, ši procedūra laikytina tinkama, ypač ginčams, kylantiems dėl paveldėjimo teisinių santykių, spręsti, nes ginčas tokiose bylose veikia atmosferą visoje šeimoje, ne tik tarp konkrečių dviejų ginčo šalių, todėl vykdant mediaciją yra didesnė tikimybė šalims pasiekti socialinę taiką.

2. Notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose

Kiekvienas žmogus vienaip ar kitaip dalyvauja paveldėjimo teisiniuose santykiuose, o iškilus turtinio pobūdžio klausimams ar net ginčams dėl palikimo ieško teisinės konsultacijos, kurią gali suteikti notaras, advokatas, o ginčui pasiekus teismą savo verdiktą pasako ir teismas. Anot notarės B. Sipavičienės, dėl paveldėjimo į notarus kreipiamasi labai dažnai, nes paveldėjimo klausimai yra aktualūs ne tik mirusiojo įpėdiniams, bet ir turto savininkams, kol jie dar gyvi. Stengiamasi pasirūpinti, kad per gyvenimą sukauptas turtas būtų tinkamai perduotas, sprendžiami turto paskirstymo bei kiti tiesioginiai ir išvestiniai su paveldėjimu susiję klausimai (Sipavičienė, 2009).

LR notariato įstatyme įtvirtinta nuostata, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, užtikrinantis, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų (1992). Tačiau notaro veikla pasižymi ne tik dokumentų tvirtinimu, paveldėjimo teisinių santykių atveju – tik teisių į palikimą įforminimu, t. y. paveldėjimo teisės liudijimo išdavimu, bet ir įpėdinių konsultavimu siekiant išvengti ginčų tarp įpėdinių perkėlimo į teismus. Akivaizdu, kad notaras veikia kaip „preventyvus teisėjas“ (Nekrošius, 1997). Ši funkcija yra glaudžiai susijusi su tiesioginių notaro funkcijų vykdymu. Notaras konsultuodamas arba rengdamas palikimo priėmimo, palikimo atsisakymo ar teisių į palikimą įforminimo dokumentus, privalo išsiaiškinti tikrąją šalių valią, užtikrinti šalių lygiateisiškumą bei jų nediskriminavimo principų realizavimą. Tai padeda išvengti ginčų ateityje. Tačiau jei ginčų kiltų, notaras yra būtent tas asmuo, kuris gali būti tarpininku (mediatoriumi) išsiaiškinant vienus ar kitus tarp šalių kilusius nesutarimus bei būti patikimu palydovu sudarant tarp šalių taikos sutartį, jeigu tokia yra reikalinga (Nekrošius, 2007). Tam, kad po bet kurio testamentą sudariusio asmens mirties paveldėjimo teisiniai santykiai klostytųsi aiškiai ir nedviprasmiškai, nesukeldami įpėdiniams ar kitiems asmenims pagrindo teisminiams ginčams, būtini itin preciziški notaro, tvirtinančio testamentą, veiksmai. Notarai, tvirtindami testamentus, privalo ne tik išsiaiškinti testatoriaus valią, skirti ypatingą dėmesį testatoriaus teisėms, pareigoms bei galimiems teisiniams padariniams išaiškinti, bet taip pat tinkamai suformuluoti testamentą turinį, kad būtų sudarytos sąlygos teisingam ir kuo paprastesniam testamentą vykdymui (Sipavičienė, 2007). Akivaizdu, kad notaro kaip preventyvaus teisėjo vaidmuo paveldėjimo pagal testamentą atveju pasireiškia dar iki paveldėjimo teisinių santykių atsiradimo.

Be notarų, paveldėjimo teisės klausimais teisinės paslaugas teikia ir advokatai. Jie teikia teisės konsultacijas dėl testamentų sudarymo, palikimo priėmimo bei tvarko kitus savo klientų paveldėjimo reikalus, o sprenddami ginčus tarp įpėdinių gali veikti ir kaip mediatoriai. Įpėdiniams nesutarus dėl paveldėto turto, o notarams ir advokatams

nepavykus šalims padėti išspręsti ginčą randant kompromisą, šalių ginčus sprendžia teismas. Akivaizdu, kad tiek notarai, tiek advokatai, tiek teismai turi įgaliojimų paveldėjimo teisiniuose santykiuose. Tačiau notaras, advokatas ar teisėjas pagal savo profesinę prigimtį tinkamiausias spręsti ginčus dėl palikimo vykdant mediaciją?

Analizuojant toliau pateiktą praktinę ginčo dėl palikimo sprendimo situaciją siekiama surasti teoriškai ir schematiškai pagrįstą atsakymą į iškeltą klausimą.

Praktinė ginčo dėl palikimo situacija. Šalis A pagal testamentą paveldėjo savo mirusios mamos turtą. Palikimą sudaro nekilnojamasis turtas: šeimos gyvenamasis namas ir kiti nuomojami nekilnojamieji objektai. Šalis B – mirusios moters dukra iš pirmosios santuokos. Nors ji testamente nepaminėta, tačiau reikalauja jai teisėtai priklausančios privalomosios palikimo dalies iš įpėdinio A.

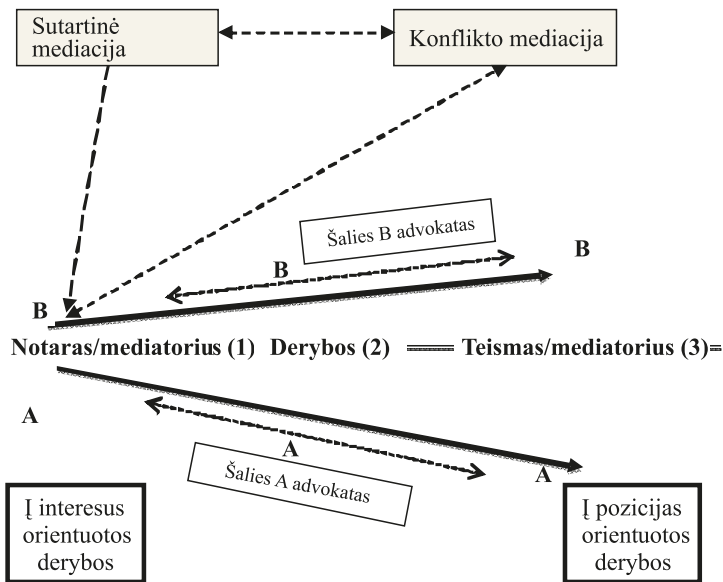
Analizuojant pateiktą situaciją, galimi keli jos pasekmių variantai.

Pirmasis variantas. Šalys A ir B gerai sutaria ir nori taikiai susitarti. Jos iš esmės sutaria dėl palikimo pasidalijimo, kreipiasi į notarą dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo. Notaras konsultuoja šalis, parengia teises į palikimą įforminančius dokumentus ir rūpinasi jų vykdymu.

Antrasis variantas. Tarpusavio santykiai tarp šalių A ir B yra įtempti. Kiekviena šalis turi savo interesų atstovą – advokatą – ir aktyviai derasi dėl kiekvienai iš jų teisėtai priklausančios palikimo dalies dydžio. Derybų metu randamas kompromisas.

Trečiasis variantas. Šio pasekmių varianto pradžia analogiška antrajam variantui. Tačiau derybų metu nerandamas kompromisas. Šalis B nesutinka, jog visas palikimas atitektų šaliai A. Šalis B kreipiasi į teismą dėl privalomosios palikimo dalies nustatymo. Po metų trukusio teismo proceso priimamas sprendimas.

Trys skirtingi pateiktos situacijos pasekmių variantai pavaizduoti 1 paveiksle.

Pav.1. Notarų, advokatų ir teisėjų vaidmuo mediacijos procedūroje
Fig.1. Notaries, lawyers and judges role in mediation procedure

Vertinant 1 paveiksle pateiktą schemą akivaizdu, kad pirmasis ir trečiasis analizuojamos situacijos pasekmių variantai yra opoziciniai, antrasis – tarpinis. Antrajame variante santykiai tarp ginčo šalių yra įtempti. Ginčo šalys bendrauja, tačiau tik per advokatus. Šis situacijos pasekmių variantas gali modifikuotis į trečiąjį arba į pirmąjį. Esant tarp šalių ginčui nesutariama dėl pozicijų. Ginčo šalis B reikalauja jai teisėtai priklausančios privalomos palikimo dalies (pvz.: reikalauja tam tikros pinigų sumos), kuri nepriklauso nuo testatoriaus valios, tačiau veikia paveldėjimą pagal testamentą, mažindama įpėdinių pagal testamentą paveldimą turtą. Ginčo šalis A ginčija tai (t. y. siūlo mažesnę sumą). Viena prieš kitą atsiduria ginčo šalių pozicijos.

Tarp ginčo šalių derybų metu nepasiekus kompromiso, antrasis variantas modifikuojasi į trečiąją – teisminį procesą, kuriame ginčai tarp šalių remiasi jų pozicijomis, o ne interesais. Teismas, į kurį kreipiasi šalys, privalo išspręsti ginčą. Vadovaujantis Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų (2008) bei LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymu (2008), mediatorius, priešingai nei teisėjas, tokios kompetencijos neturi. Mediacijos metu ginčo šalys savanoriškai stengiasi pačios susitarti padedamos mediatoriaus. Taigi teismo proceso metu ginčo šalys neįtakos sprendimo priėmimui, priešingai nei mediacijos procedūros metu, kai priimamas sprendimas, tenkinantis jų abiejų interesus ir atkuriantis tarp šalių socialinę taiką.

Tuo tarpu notaro vykdomos derybos yra orientuotos į ginčo šalių interesus (žr. 1 pav.). Vertinant pateiktos situacijos pirmąjį pasekmių variantą, akivaizdu, kad notarui ginčo šalys atskleidžia savo interesus. Viena šalis galimai turi interesą susimokėti už studijas bei kartu išsaugoti gerus šeimyninius santykius, kita šalis pasiruošusi sumokėti atitinkamą sumą, tačiau jai trūksta būtino turto likvidumo, kad sumokėtų reikiamą sumą. Akivaizdu, kad tiek notaro vykdomų derybų, tiek mediacijos procedūros tikslas yra vienas – į interesus orientuotos derybos, kurių metu meditaciją vykdančias notaras privalo (ginčo)šalims padėti pereiti nuo pozicijų prie tikrųjų interesų.

Neatsitiktinai mokslinėje literatūroje mediacijos tematika notarami apibūdinami kaip į interesus orientuotų derybų ekspertai (Schmitz-Vornmoor, 2010). Į interesus orientuotos derybos priklauso kasdieniam notaro darbui – turto dalybos notaro kaip patarėjo praktikoje yra kasdienės, su notaru konsultuojamasi, kaip teisiškai įgyvendinti į ateitį orientuotus šalių interesus. Būtent šalių interesų derinimas ir priimamų sprendimų orientavimas į perspektyvą sieja mediatorių ir notarą (Graf-Schlichter, 2010).

Advokato-mediatoriaus veikla ginčiuose dėl palikimo. Teisinės pagalbos teikimas suinteresuotiems asmenims yra ne tik notarų, bet ir advokatų užduotis, tačiau šių profesijų atstovų požiūris į klientą labai skirtingas. Advokatas yra vienas iš ginčo šalių atstovas, tuo tarpu notaras privalo būti objektyvus ir nešališkas abiejų šalių atžvilgiu (Schmitz-Vornmoor, 2010). Advokatas negali būti mediatoriumi, jeigu yra ar buvo vienas iš ginčo šalių gynėju, taip pat negali ginti vienos iš ginčo šalių po nepavykusios mediacijos procedūros, kurioje jis veikė kaip mediatorius. Todėl vertinant 1 paveiksle pateiktą schemą matyti, kad advokatas nėra būtent tas asmuo, kuris nediskutuotinai būtų tinkamiausias veikti kaip mediatorius. Nors akcentuotina, kad advokatas

galėtų vykdyti mediaciją, jei nė vienos iš ginčo šalių nėra atstovavęs esančiame ginče kaip advokatas. Tuomet veiktų kaip advokatas-mediatorius, turėtų teisę konsultuoti abi šalis su skirtingais interesais, siekiant sutarimo tarp jų (Шамликашвили, Ц. А. 2006). Tačiau svarstyтина, ar visuomenėje žinomas advokato kaip šalių atstovo vaidmuo neprieštarautų mediatoriaus kaip nepriklausomo ir nešališko asmens statusui. Juk teisinės konsultacijos besikreipiantys asmenys suvokia, kad advokatas visų pirma yra atstovas tik vienos ginčo šalies.

Akcentuoti ir kiti advokatų vykdomų derybų ir mediacijos procedūros skirtumai. Ginčo sprendimas vykdant mediaciją orientuotas į ginčo šalių interesus, o ne į (teisines) pozicijas, ką suponuoja advokato teisinis mąstymas. Todėl advokatas, siekiantis būti taip pat ir mediatoriumi, privalo įgyti mediacijos vykdymo technikos žinių, padėsiančių sužinoti tikruosius šalių interesus ir suvokti ginčą iš esmės (Haft, Schlieffen, 2009). Tai įgalina advokatą, veikiantį kaip mediatorių, vertinti ginčą ne iš teisinės pozicijos. Požiūris į bendrus šalių interesus atveria šalių bendras perspektyvas ir padeda rasti abi šalis tenkinantį sprendimą – „laimėjimas-laimėjimas (angl. *win-win*).

Mediacijos procedūros eiga ir advokato derybų vykdymas nėra tapatūs. Klasikinių advokato vykdomų derybų esmė – derybų rezultatų konstatavimas. Tuo tarpu mediacijai svarbi ir pačios procedūros eiga, jos ir tarpinių rezultatų, svarbių tolesnei derybų eigai, fiksavimas. Akivaizdu, kad, priešingai nei klasikinė advokato veikla, kuri orientuota į sėkmę, mediacija nukreipta į derybų eigą (pačią procedūrą) (Haft, Schlieffen, 2009). Neabejotina, kad advokatas vykdant derybas yra sprendimo ieškotojas, tuo tarpu šios profesijos atstovui vykdant mediaciją reiktų persiorientuoti – leisti pačioms šalims ieškoti naujų idėjų ir sprendimų.

Pažymėtina, kad dažnai šalys, neradusios tarpusavio sutarimo arba net nebandžiusios jo rasti, kreipiasi į teismą perduodamos interesų atstovavimą ir sprendimo priėmimą tretiesiems asmenims (advokatams ir teisėjams). Šių profesijų atstovai dažniausiai ginčą sprendžia vadovaudamiesi galiojančiais teisės aktais. Tai tarsi suponuoja, kad teisininkams, ypač teisėjams, dažnai gali būti sunku perprasti taikinimo technikos subtilybes, išmokti mąstyti, kad reikia derinti šalių pozicijas, malšinti konfliktą, galbūt ieškoti bendrų interesų pasitelkiant psichologiją (Vėbraitė, 2009). Nors sprendžiant ginčą teisme gali būti vykdoma teisminė mediacija. Teisminė mediacija yra plati sąvoka, galinti apimti įvairius mediacijos modelius ir beveik visus atvejus, kai jau nagrinėjant ginčą teisme teismas pasiūlo šalims, o jos sutinka pasinaudoti trečiųjų asmenų, kurie padėtų išspręsti ginčą taikiai, pagalba (Vėbraitė, 2009). Mediacijos teorijoje, atsižvelgiant į tai, kas vykdo mediaciją ir kokiose patalpose ji vykdoma, teisminė mediacija klasifikuojama į vidinę teisminę mediaciją (vok. *GerichtsinterneMediation*) ir išorinę teisminę mediaciją (vok. *Gerichtsnahemediation*) (Hess, 2008). Vykdamas vidinę teisminę mediaciją ginčo sprendimas perduodamas teisėjui (nenagrinėjusiam šios bylos), teisėjo padėjėjui ar kitam asmeniui, įtrauktam į teismo mediatorių sąrašą ir išklauiusiam specialius kursus. Išorinė teisminė mediacija organizuojama ir vykdoma ne teismo patalpose ir vykdoma ne teisme dirbančių mediatorių profesionalų. Ši procedūra vadinama teismine tik dėl to, kad ji taikoma civilinei bylai jau prasidėjus, tačiau nepriėjus nagrinėjimo iš esmės stadijos (Kaminskienė, 2011).

Nagrinėjama atveju pažymėtina, kad mediacija yra viena iš alternatyvių ginčo sprendimo procedūrų. Todėl kuo efektyviau ši procedūra bus praktikuojama kaip alternatyva teisminiam procesui, tuo labiau bus sumažintas teismų darbo krūvis (Haft, Schlieffen, 2009) bei bus įgyvendinamas pagrindinis mediacijos kaip alternatyvaus ginčų sprendimo procedūros tikslas – sudarytos sąlygos piliečiams pasiekti teisingumą ir sumažinti per didelį teismų darbo krūvį, kurie deklaruoti 1981 m. gegužės 14 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto patvirtintoje rekomendacijoje Nr. R(81)7 „Dėl priemonių, palengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema“ bei 1986 m. rugsėjo 16 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto patvirtintoje rekomendacijoje Nr. R(86)12 „Dėl priemonių, leidžiančių užkirsti kelią pernelyg dideliame darbo krūviui teismuose arba sumažinti jį“ (toliau – Europos Tarybos rekomendacijos). Atsižvelgiant į tai, tyrimo autorės nuomone, dr. N. Kaminskienės siūlymas atsisakyti teisminių alternatyvių ginčo sprendimo procedūrų organizavimo ir vykdymo pačiuose teismuose, ypač siekiant palengvinti teisėjų ir teisėjų padėjėjų našta (Kaminskienė, 2011), būtų pagrįstas, vertinant ir notaro preventyvią veiklą (notaras, tvirtindamas sandorius, privalo nešališkai informuoti šalis apie tokių sandorių pasekmes) – vengti ateities ginčų. Tokią poziciją patvirtina ir Tarptautinės notariato sąjungos (angl. *International Union of Notaries*) ir Tarptautinės teisėjų asociacijos (angl. *International Association of Judges*) susitarimas dėl bendradarbiavimo, kuriame užsibrėžta, kad šios organizacijos sieks sveikos ir normaliai veikiančios teisingumo sistemos, mažinant jų išlaidų kaštus ir kartu užtikrinant visų piliečių galimybę pasiekti teisingumą (Черемных, 2006).

Todėl akivaizdu, kad notaro vykdomą sutartinę mediaciją galima apibūdinti kaip preventyvią veiklą siekiant išvengti ginčų. Paveiksle (žr. 1 pav.) pateiktos notaro vykdomos mediacijos rūšys parodo, kad riba tarp jų yra santykinė: pirmoji situacija yra sutartinė mediacija – įprastai taikoma, kai tarp šalių nėra ginčo. Atrodytų, kad nėra pagrindo vykdyti mediaciją, tačiau šalims bendraujant, išsakant interesus atsiranda nesutarimų dėl tam tikrų sutarties nuostatų, išsiskiria šalių pozicijos (interesai) (Schmitz-Vornmoor, 2010), tuomet analizuojamos situacijos pirmasis pasekmių variantas (sutartinė mediacija) gali modifikuotis į antrąją arba net trečiąją, mediacijos teorijoje vadinamą konflikto mediacija. Tokiu atveju notaras vėlgi veikia kaip mediatorius derindamas jau ginčo šalių interesus. Akcentuotina ir tai, kad šalys dažnai kreipiasi į notarą jau tarpusavyje nesutardamos, nerasdamos kompromiso, tuomet notaras veikia kaip mediatorius, vykdamas konflikto mediaciją. Mat notaro užduotis yra šalis sugrąžinti vėl prie derybų stalo. Tai nėra mediacija tiesiogine prasme, tačiau kiekvienam notarui yra būtini geri mediacijos įgūdžiai ir komunikacijos technikos taikymas. Notaro profesijos paskirtis užtikrinti pasitikėjimą notariatu ir kiekvienu notaru. Notaras veikdamas kaip mediatorius gali naudotis šiuo pasitikėjimu. Kitų profesijų atstovai veikdami kaip mediatoriai turi įgauti pasitikėjimą. Tuo tarpu advokatai veikdami kaip mediatoriai labai aiškiai turėtų atriboti mediatoriaus funkcijas nuo advokato vykdomų funkcijų (Schmitz-Vornmoor, 2010).

Išanalizavus paveldėjimo ginčų sprendimo specifiką, kai šiuos ginčus sprendžia arba padeda spręsti notaras, advokatai ir teisėjai, analizuojamos praktinės ginčo dėl paveldėjimo situacijos sprendimo kontekste pastebėti notaro veiklos sprendžiant paveldėji-

mo ginčus vykdant mediaciją privalumai: notarai puikūs abiejų (ginčo) šalių atstovai, paveldėjimo teisės ekspertai, į interesus orientuotų derybų bei į perspektyvą nukreiptų sprendimų specialistai, socialinės taikos tarp šalių kūrėjai, lyginant su advokato kaip mediatoriaus veikla: advokatas dažniausiai visuomenėje žinomas tik kaip vienos iš ginčo šalių atstovas ir manytina, kad dėl to advokato kaip šalių atstovo vaidmuo galėtų prieštarauti mediatoriaus kaip nepriklausomo ir nešališko asmens statusui. Advokato teisinis mąstymas sprendžiant ginčus suponuoja orientavimąsi į (teisines) pozicijas, o ne į ginčo šalių interesus, taip pat šios profesijos atstovams vykdant derybas būdingas sprendimo ieškojimas, tuo tarpu mediacijos procedūra reikalauja persiorientuoti – leisti pačioms ginčo šalims ieškoti naujų idėjų ir sprendimų (notaro ir advokato pozicijas žr. 1 pav. pateiktoje schemoje). Tuo tarpu teisėjas yra galimas mediatorius teisminės mediacijos atveju (žr. 1 pav.), nors dažnai jiems gali būti sunku perprasti taikinimo technikos subtilybes, išmokti mąstyti, kad reikia derinti šalių pozicijas, malšinti konfliktą. Tačiau, kaip jau ir akcentuota, įvertinus Europos Tarybos rekomendacijas, kuriose nurodyta mažinti teismų darbo krūvį, bei ginčų dėl palikimo specifiką, manytina, kad tikslingiau ginčus dėl palikimo spręsti vykdant neteisminę mediaciją.

Atsižvelgiant į tai manytina, kad notarai vaidina reikšmingą vaidmenį sprendžiant paveldėjimo ginčus – (ginčo) šalims padeda veikdami kaip šalių nepriklausomi ir nešališki rūpintojai. Nustatyti tikrąją šalių valią ir taip padėti rasti jų interesus atitinkantį susitarimą laikytina tarnybine jų užduotimi. Šalių interesų nustatymas yra esminis mediacijos požymis, taip pat giliai „išsisknijęs“ ir notaro veikloje.

IŠVADOS

Atsižvelgiant į mediacijos kaip alternatyvaus ginčo sprendimo procedūros neformalumą ir orientavimąsi į ginčo šalių interesus, ši procedūra laikytina tinkama, ypač ginčams dėl palikimo spręsti, nes ginčas tokiose bylose turi įtakos atmosferai visoje šeimoje, ne tik tarp konkrečių dviejų ginčo šalių, todėl vykdant mediaciją sprendžiant tokio pobūdžio ginčus yra didesnė tikimybė šalims pasiekti socialinę taiką.

Mediacijos teorijoje skiriamos dvi mediacijos taikymo galimybės paveldėjimo teisiniuose santykiuose: mediacijos taikymas išankstiniame palikimo planavime bei mediacijos taikymas ginčams, kylantiems dėl palikimo po palikėjo mirties. Ypač tinkamas šios procedūros taikymas planuojant palikimą ir siekiant taikaus sutarimo tarp šalių – testatoriaus, galimų įpėdinių ir kitų šeimos narių. Tokiu būdu reguliuojant paveldėjimo teisinius santykius iki palikėjo mirties, derinant testatoriaus ir galimų įpėdinių interesus sudarant testamentą, siekiama sumažinti ginčo kilimo galimybę ateityje.

Išanalizavus praktinę ginčo dėl palikimo situaciją pastebėti notaro veiklos sprendžiant paveldėjimo ginčus vykdant mediaciją privalumai: notarai puikūs abiejų (ginčo) šalių atstovai, paveldėjimo teisės ekspertai bei į interesus orientuotų derybų bei į perspektyvą nukreiptų sprendimų specialistai, socialinės taikos tarp šalių kūrėjai. Todėl, manytina, notarai turi pranašumą prieš advokatus ir teisėjus vykdyti mediaciją sprendžiant ginčus dėl palikimo.

LITERATŪRA

Antwortder CNUE aufdas Grünbuchüberalternative Verfahrenzur Streitbeilegungim Zivil-und Handelsrecht KOM (2002) 196 endgültigvom 19.04.2002 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-15]. <<http://www.cnue.be/cnue-2010/en/005/archives.html>>.

Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R(81)7 On Measures Facilitating Access to Justice [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-25]. <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=599788&SecMode=1&DocId=671776&Usage=2>>.

Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R(86)12 Concerning Measures to Preventand Reducethe Excessive Work load of the Courts [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-10]. <http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/legal_professionals/court_clerks/legal_instruments_and_documents/Rec%20%2886%29%2012.asp>.

Dambrauskaitė, A. Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės. *Jurisprudencija*. 2008, 2(104): 73–83.

Draft CNUE response to the European Commission's consultation on the use of Alternative Dispute Resolutionas a means to resolve disputes related to commercial transactions and practices in the European Union [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-10]. <http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/adr_en.htm>.

Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gegužės 21 d direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. [2008] OL L136/3.

Graf-Schlichter, M. L. Ein Gesetzzur Forderungder Mediationin Deutschland – Ueberlegungendes Bundesministeriumsder Justizzur Umsetzungder Europaeische Me-

diationsrichtlinie. *Kolloquiumdes Institutsfuer Notarrechtder Humboldt-Universitaetz uBerlin, der Bundernotarkamerundderdeutschen Notarverein – “Mediationund Notariat – Potentialeund Chancen”*. SchriftreihedesInstitutsfuer Notarrechtder Humboldt-Universitaetzu Berlin. Band 5. Mediationund Notariat – Potentialeund Chancen. Bonn: Deutscher Notar Verlag, 2010, s. 9-22.

Haft, F.; Schlieffen, K. G. Handbuch Mediation.München: Verlag C. H. Beck. 2009.

Hess, B. MediationundweitereVerfahrenkonsensualer Streitbeilegung – Regelungsbedarfim Verfahrens-und Berufsrecht? Gutachten F zum 67. Deutschen Juristentag Erfurt: Verlag C. H. Beck, 2008.

Kaminskienė, N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras. 2011.

Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50-1632.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008. Nr. 87-3462.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 28-810.

Nekrošius V. *Notariato teisė*. Kaunas: Dangerta, 1997.

Nekrošius, V. Notariato vaidmuo postmodernioje visuomenėje. *Notariatas*. 2007, 2: 19–24.

Schmitz-Vornmoor, A. Die Voraussetzungen sind (fast) optimal: im Notariatvorhandene Ressourcenund Potentiale. *Kolloquiumdes Institutsfuer Notarrechtder Humboldt-Universitaetzu Berlin, der Bundernotarkamerundderdeutschen Notarverein – “Mediationund Notariat – Potentialeund Chancen”*. *Schriftreihedes Institutsfuer Notarrechtder Humboldt-Universitaetzu Berlin*. Band 5. Mediationund Notariat – Potentialeund Chancen. Bonn: Deutscher Notar Verlag, 2010, s. 23–45.

Sipavičienė, B. Testamentas – ar visada aišku ir nedviprasmiška? *Notariatas*. 2007, 3, 45–49.

Sipavičienė, B. *Interviu paveldėjimo teisės klausimais su notare R. Sipavičiene teisės portale „Infoplex“* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-05]. <<http://www.infoplex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=31618>>.

Štaraitė-Barsulienė, G. Mediacijos taikymo galimybės notaro veikloje. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(1): 233–250.

Vėbraitė, V. Šalių susitaikymas civiliniame procese. Doktoro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2009.

Vileita, A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011.

Черемных, И. Г. Теоретические основы независимого нотариата России. Москва: Буквоед, 2006.

Шамликашвили, Ц. А. *Медиация как метод внесудебного разрешения споров*. Москва: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2006.

Шлифен, К. Г.; Вегманн, Б. *Медиация в нотариальной практике (альтернативные способы разрешения конфликтов)*. Москва: Волтерс Клувер, 2005.

NOTARIES AS MEDIATORS IN THE PRACTICE OF SUCCESSION IN LEGAL TERMS

Gerda Štaraitė-Barsulienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

In today's society law of succession, private ownership practice and economical activity freedom dominate, allowing the gathering of precious real complexes and giving them over to other generations, they are becoming more topical and are an issue more often. Considering this, in this research the author reveals mediation procedure application possibilities in the process of bringing those issues to a close: the application of mediation in advance inheritance planning and in the process of tackling inheritance problems that arise when a deviser dies.

The application of mediation in advance inheritance planning, with an eye towards the all privies agreement regarding the successor, making decision if there is one or several family members, also resolving how family members will act in succession, who will not become successors, prevents contention and its consequences.

One of the classic mediation application areas is the application of mediation while resolving issues among several successors, among successors and other family members and etc. that arise after the deviser's death. The main reason for such contention that appears analogically in the process of mediation in advance inheritance planning is retrospective contention regarding inheritance, other family issues, as well as devisers not drawing a will.

Practical party contention regarding inheritance is also provided in the research. Resolving it with the help of mediation is not only the application of mediation in the

succession legal contention surrounding it, but also the incorporation of mediation in the activities of notary, lawyer and judge are analysed. The research aims to prove that while comparing notaries to lawyers and judges, notaries are the ones whose legal profession makes them most qualified to resolve contention using mediation.

Considering this, the object of this research is notaries in the role of mediator in the practice of succession legal terms. Due to the limited volume of the chosen research, other contention types, where the notary can act as a mediator while resolving them, are not analysed in this article.

After having summed up the practical situation both diagrammatically and theoretically, it can be found that in comparing notaries with attorneys and judges, notaries are those members of the legal profession who are most qualified to resolve contention through mediation.

In order to reach the scholarly research aim, the following scientific research methods are used: logical, systematic, comparative, resumptive.

Keywords: *mediation, mediator, notary, succession legal relations, disputes regarding inheritance.*

